

DE PEDAGOOG 01

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 24 - APRIL 2024

‘Hoe denken en voelen andere kinderen?’

Pedagogiek in het
ziekenhuis

Kinderen & social
mediaverslaving

Paard als
co-therapeut

Pedagogische
permanentie

Op reis

Toeval of niet? In dit nummer van *de Pedagoog* staan twee verhalen uit het Brabantse Dongen. Daar runt orthopedagoog Nel Koekkoek haar eigen praktijk en zet ze paarden in als co-therapeut. In de *casus* vertelt ze er alles over. Redactielid Marleen Baeten ging in haar woonplaats Dongen op bezoek bij de pedagogische jeugdwerkplaats Stronk. Een initiatief van twee jeugdvrienden, een pedagoog en een ingenieur, waar steeds meer 'thuiszitters' hun plek vinden en tot bloei komen.

Redactielid Sanne de Vet ging ook op pad. Voor haar verhaal in *over de grens* - over pedagogiek in het ziekenhuis - mocht ze een ochtend meelopen op een kinder-afdeling en operatiekamer in Zuid-Holland. Hoe worden kinderen en ouders daar begeleid rondom een operatie? Ze ontmoette aandachtige en geduldige verpleegkundigen, maar op de operatiekamer ook een strak tijdschema. Een medisch-pedagogisch medewerker tipte dat het enorm helpt als ouders hun kind goed voorbereiden op een bezoek aan het ziekenhuis.

Ook Ina Koning, expert in problematisch mediagedrag, benadrukt de belangrijke rol van ouders. In dit geval bij het voorkomen van een sociale mediaverslaving. Zeker zolang maatregelen vanuit de overheid uitblijven. 'Vooral kwetsbare jongeren zijn gevoelig voor verslaving. Als zij op zoek gaan naar erkenning en waardering, vinden ze die op sociale media. Het algoritme zorgt ervoor dat ze steeds weer bevredigd worden in die behoefte en dat ze niet zo makkelijk kunnen stoppen.'

'Algoritmes op internet dwingen je in je eigen beperkte wereldje en laten nooit zien wat anderen beweegt', zegt emeritus hoogleraar Pedagogiek Micha de Winter in het omslaginterview. 'Er zijn steeds meer bubbels gelijkgestemden die juist bestaan bij de gratie van het zich afzetten tegen anderen, van anderen kleineren en vernederen.'

In een tijd waarin verkettering van tegenstanders steeds normaler lijkt, pleit hij ervoor om kinderen te leren op reis te gaan in de gedachtewereld van een ander. 'Want als je geïnteresseerd bent in wat anderen beweegt, tolereer je ook minder sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheid.' Goeie reis!

Annemiek Haalboom
hoofdredacteur *de Pedagoog*

'Ouders hebben er soms belang bij dat hun kind even online is, dan is het scherm je oppas'

Ina Koning, pagina 20

coverfoto: Shutterstock

4 'Hoe denken en voelen andere kinderen?'
Interview met Micha de Winter over zijn nieuwe boek *Medemenselijk opvoeden*, een pleidooi voor meer oog voor de ander en minder voor individuele autonomie.

18 **Groepsarrangementen dragen bij aan inclusiever onderwijs**
Samenwerkingsverband Nieuwe Waterweg Noord V(S)O heeft vier groepsarrangementen voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Het Kohnstamm Instituut onderzocht de effectiviteit.

20 **Kinderen & social mediaverslaving**
'Ga constructief met je kinderen in gesprek over social media en maak in een vroeg stadium afspraken over schermtijd', tipt Ina Koning. 'Dat zijn effectieve maatregelen om mediaverslaving te voorkomen.'

24 'Misschien is het paard bang voor papa'
Nel Koekkoek over haar ervaringen met paarden als co-therapeut binnen haar eigen praktijk.

32 **Pedagogische permanentie**
Het begrip 'pedagogische permanentie' verdient meer aandacht in de discussie over het wel of niet uit huis plaatsen van kinderen, vindt Anneke Vinke. 'Kinderen zijn vooral gebaat bij een veilige, vaste plek.'

12

36

24

18

rubrieken

- 8 Onderzoeksnieuws
- 9 Pedagoog in opleiding
- 10 Over de grens
- 12 Pedagogische jeugdwerkplaats Stronk
- 14 Promovendus Marloes Thalen
- 17 Column Elena
- 23 Gegrepen
- 27 Gast
- 28 Boeken &zo
- 30 Hoogleraar Helma Koomen
- 35 Juridische en beroepsethische vragen
- 36 Mijn eerste baan
- 40 Op de werkvloer

‘Hoe denken en voelen andere kinderen?’

De eenzijdige focus van de pedagogiek op gedrag en stoornissen van individuele kinderen en jongeren is Micha de Winter een doorn in het oog. De sociale omstandigheden waarin zij leven, blijven buiten beeld. Terwijl de meeste problemen van kinderen en ouders die bij de jeugdzorg aankloppen juist daarmee te maken hebben. Zijn nieuwste boek ‘Medemenselijk opvoeden’ is een pleidooi voor meer oog voor de ander en minder voor individuele autonomie.

Micha de Winter (1951) is al een tijdje met emeritaat als hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht, maar werkt rustig door. Zo leidt hij momenteel de commissie Onderzoek naar binnenlandse afstand en adoptie. Hij ontvangt me in zijn studio vlak achter de Dom, hartje Utrecht.

Aan de muur hangt de originele tekening die zijn oudste kleindochter Luïsa (15) maakte voor de omslag van zijn boek *Medemenselijk opvoeden*, dat begin dit jaar verscheen. “Ze kan ontzettend goed tekenen, terwijl dat helemaal niet in de familie zit.”

Hij draagt zijn boek op aan zijn vijf kleinkinderen. Op de vraag waarom, verwijst hij naar de ondertitel: *Samenlevingspedagogiek voor een hoopvolle en daadkrachtige generatie*. “Kinderen groeien nu op in een complexe wereld, populisme en polarisatie *all over the place*. Alles komt op z’n kop te staan. Hoe vanzelfsprekend is democratie nog? Die moeten we bevechten. Daarom draag ik het boek aan hen op.”

Gedragsproblemen

Micha de Winter - lid van verdienste van de NVO - betreurt het dat de hedendaagse pedagogiek steeds meer een ‘technische’ wetenschap is geworden, in navolging van de medische wetenschappen. Met diagnoses, labels en behandelingen. Hij gruwet van het woord ‘gedragsproblemen’.

“Daarmee leg je de verantwoordelijk bij het kind en zijn ouders, die dat gedrag zouden moeten veranderen, met een Triple P of god weet wat. Je vergeet dat de context waarin kinderen leven een enorme impact heeft op hun gedrag. De meeste problemen van kinderen en ouders die bij de jeugdzorg aankloppen hebben juist met die context te maken, met de soort cultuur en sociale omstandigheden. Denk aan toenemende armoede en schulden, sociale ongelijkheid. Er is vaak

sprake van huiselijk geweld, onveilige buurten en slechter onderwijs. Deze maatschappelijke misstanden leiden tot woede en frustratie en komen als gedragsprobleem of stoornis bij de jeugdzorg terecht. Misschien is het problematische gedrag van kinderen en jongeren soms wel een begrijpelijke of zelfs gezonde reactie op een samenleving die disfunctioneert.”

Doorgeslagen individualisering

Zijn boek is een pleidooi voor een opvoedingsstrategie met meer oog voor de ander en minder voor alleen individuele autonomie.

“De afgelopen decennia is er steeds meer aandacht gekomen voor het individu, en in het begin zeker terecht. Maar ik heb al een tijd het gevoel dat we daarin doorgeslagen zijn, ook in ons vak. Met al die focus op individuele autonomie zijn we vergeten dat er nog een andere voorwaarde is voor mensen om zich te kunnen ontplooiën en gelukkig te voelen: de verbinding met anderen. Zowel autonomie als verbondenheid zijn fundamentele menselijke behoeften.”

Als keerzijde van de doorgeslagen individualisering noemt hij ook de meritocratie, het idee dat alles je eigen verdienste is.

“Kinderen leren denken dat succes of falen helemaal van jezelf afhangt. Dat is natuurlijk grote onzin, die we als volwassenen vooral moeten tegenspreken en corrigeren. Het klopt gewoon feitelijk niet, omdat de omstandigheden - bijvoorbeeld de sociale hulpbronnen die je hebt - een doorslaggevende rol spelen. Ook de rol die sociale media spelen moeten we grondig met kinderen en jongeren bespreken. De algoritmes voeden de suggestie dat alle anderen beter, mooier en slimmer zijn dan jij. Vind je het gek dat dit een negatieve invloed heeft op het welbevinden van kinderen en jongeren?”

“Laten we het als pedagogen ook hebben over de nieuwe loot aan de >

‘Zowel autonomie als verbondenheid zijn fundamentele menselijke behoeften’

> stam: het groepsegoïsme. Met name op sociale media zie je steeds meer bubbels gelijkgestemden die bestaan bij de gratie van het zich afzetten tegen anderen, van anderen kleineren en vernederen. Wat doen we daar als opvoeders mee?”

Familiegeschiedenis

De opdracht aan zijn kleinkinderen, voorin het boek, heeft ook te maken met zijn eigen familiegeschiedenis. Die beschrijft Micha de Winter in de epiloog. Zijn ouders, allebei Joods, hebben elkaar een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog leren kennen. “Mijn vader Max was aan het begin van de oorlog getrouwd met zijn eerste liefde, Chelly. Zij was zwanger van hun eerste kindje, mijn zus. Dat kwam in Auschwitz ter wereld en is meteen vermoord. Chelly is gestorven bij een van de dodenmarsen. Mijn vader is van concentratiekamp Sachsenhausen terug naar Nederland gelopen. Mijn moeder Bertine was verloofd met een Haagse fotograaf, een Joodse man van tweeëntwintig. Hij wilde naar Engeland, naar het verzet. Maar hij is opgepakt in Frankrijk en in Treblinka aan zijn einde gebracht.” Zijn ouders hebben allebei een verschrikkelijke geschiedenis achter de rug en zijn daar altijd open over geweest. “Maar – en daar heb ik mijn bestaan aan te danken – ze hebben de draad weer opgepakt en geprobeerd mogelijkheden en het positieve te zien. Ik vind het heel sterk dat zij, met al die ballast, zichzelf bij de haren hebben gepakt en uit het moeras getrokken. Dat hebben ze aan mijn broer Harry en mij doorgegeven: ons krijgen ze niet klein! We hebben ons nooit slachtoffer gevoeld. In onze opvoeding zijn we ook allergisch gemaakt voor macht, onrecht en onredelijke bejegening.”

Normatief

Het is voor het eerst dat Micha de Winter schrijft over zijn eigen familiegeschiedenis. “Ik vond het vrij spannend om dat zo expliciet te doen, maar het was nodig. In de academische wereld waar ik werkte, is het *not done* om je eigen geschiedenis, gevoelens, normativiteit onderdeel te laten zijn van je onderzoek, je pedagogiek. Pedagogiek moet objectief zijn. Maar dat is onzin. Het wezen van pedagogiek is juist dat mensen hun eigen wereldbeelden, dromen en gevoelens proberen over te dragen aan nieuwe generaties. Dat is per definitie normatief.” “Ik heb me lang niet gerealiseerd dat de *drive* voor ‘mijn soort’ pedagogiek ook is ingegeven door mijn eigen geschiedenis en kijk op de wereld. Eerst dacht ik: ik doe gewoon onderzoek naar wat ik interessant vind. Naar jeugdgevangenissen, De Vreedzame School, geweld in

de jeugdzorg. Hoe voed je kinderen op tot democratisch burgerschap? Hoe kijk je op een pedagogische manier naar radicaliserende jongeren en niet alleen vanuit een veiligheidsperspectief? Terugkijkend zijn dat geen toevallige keuzes, maar hebben ze te maken met het nest waar ik uit kom. Ik denk – achteraf – dat ik probeer te begrijpen hoe mensen tot de meest ongelooflijke wreedheden konden komen. Wat zijn hun beweegredenen? Ik lees veel biografieën van nazidaders. Verschrikkelijke literatuur. Maar ik verslind ze, om maar iets te snappen van hoe mensen baby’s tegen een muur kunnen doodslaan. Daar probeer ik als pedagoog lessen uit te trekken.”

Sociale nieuwgierigheid

In deze tijd van individualisering en polarisatie liggen verkettinging en ontmenselijking van tegenstanders opnieuw op de loer, schrijft Micha de Winter in zijn boek. Als belangrijke remedie noemt hij: sociale nieuwgierigheid aanwakken bij kinderen en jongeren. Dat leidt tot medemenselijkheid en empathie. “Filosoof Hannah Arendt had het zestig, zeventig jaar geleden al over *‘traveling in the mind of others’*. In een diverse wereld moet je kinderen leren op reis te gaan in de gedachtewereld van een ander. Daar doen we in deze tijd weinig mee, helaas. Algoritmes op internet dwingen je juist in je eigen beperkte wereldje en laten nooit zien wat anderen beweegt.” “We moeten kinderen stimuleren om nieuwsgierig te zijn – want dat is de basis van leren – naar andere kinderen, die niet hetzelfde zijn als zijzelf. Hoe denken en voelen andere kinderen? Hoe staan ze in de wereld? Zo leren kinderen zich inleven in een ander, als een soort basisvaardigheid die nodig is in de samenleving. Om jezelf op de rails te houden, maar ook voor de samenleving zelf. Want als je geïnteresseerd bent in wat anderen beweegt, tolereer je ook minder sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheid. Dat is de basis van democratie: mensen zijn wel allemaal verschillend, maar als burgers ook allemaal gelijkwaardig.”

Actief bemoeien

Kinderen en jongeren medemenselijk opvoeden, gaat niet vanzelf. Pedagogiek en onderwijs hebben daar gaten laten vallen en moeten zich er actief en bewust mee gaan bemoeien, vindt Micha de Winter. “Pedagoog Lea Dasberg zei in 1980 al dat je niet alles wat er in de wereld gebeurt van kinderen weg kunt houden, maar dat je het pedagogisch moet begeleiden. Als je met kinderen praat over leed en onrecht, moet je het ook hebben over een handelingsperspectief,

over mogelijkheden tot verbetering. Je kunt kinderen leren om ruzies samen op te lossen, zoals op De Vreedzame School gebeurt. Je kunt hen laten onderzoeken wat pesten nu eigenlijk is, hoe het werkt en welke oplossingen je met elkaar in de klas kunt verzinnen. Voorbeelden zijn ook belangrijk. Veel kinderen maken zich zorgen over het klimaat en zijn geïnspireerd door Greta Thunberg, die veel in gang heeft weten te zetten. Dat geeft hoop.”

Pedagogisch onderbreken

Naast het bieden van hoop is het ‘pedagogisch onderbreken’ van kinderen en jongeren een *must*. Kinderparticipatie, luisteren naar kinderen is belangrijk, maar kinderen verdienen ook een weerwoord. “Pedagogisch onderbreken is niet bedoeld om een mening te verbieden of er boos over te worden, maar om te prikkelen tot reflectie en nadenken. Iedereen mag op school z’n mening zeggen, dat is democratie. Maar daar hoort bij dat je over en weer vragen mag stellen. Dat is echte betrokkenheid en vorming. Als iemand roept ‘Alle vluchtelingen zijn geluuzoekers en komen hier om rijk te worden’, mag je vragen waar iemand dat idee vandaan haalt. Heeft je broer dat gezegd? Stond het op Facebook? Kun je er ook andere meningen over vinden? Dat gebeurt veel te weinig. Bij ons onderzoek naar geradicaliseerde jongeren bleek bijvoorbeeld dat niemand hen dat ooit had gevraagd.”

Agency

Twee hoofdstukken in *Medemenselijk opvoeden* gaan over het belang van *agency*, het handelingsvermogen van kinderen en jongeren, hun eigen regie. “De aanleiding om het belang van *agency* in dit boek verder uit te werken, zijn mijn ervaringen met de coronacrisis. Toen die uitbrak ben ik gevraagd voor een soort werkgroep, met een paar ministers, burgemeesters en twee wetenschappers. De vraag aan mij was: wat gebeurt er met jongeren, met gezinnen? Jongeren vertelden dat ze de strenge maatregelen vreselijk vonden, maar wel begrepen. Zelf liepen ze weinig risico, maar ze deden het voor oma. Wat hen vooral stoorde was het gebrek aan uitleg en overleg.” De Winter heeft toen gewaarschuwd: ‘Als we niet met die jongeren gaan praten, kan het behoorlijk uit de hand gaan lopen.’ “Er was veel woede en frustratie. Als je jongeren hun handelingsvermogen afneemt, geen ruimte geeft om vorm te geven aan hun leven, leidt dat tot somberheid en agressie. In veel gemeenten zijn ze toen wel in gesprek gegaan met jongeren. Hoewel toenmalig premier Rutte

Kijktip

Broertje, documentaire uit 2022 waarin de broers Harry en Micha de Winter tijdens een wandeling door Duitsland – in de voetsporen van hun vader – hun gedeelde verleden bespreken. www.2doc.nl/documentaires/2023/03/broertje.html

na de avondklokken zei: ‘We zijn niet geïnteresseerd in sociologisch onderzoek naar hoe het komt. Het is gewoon tuig.’”

Omslag

Het ergert hem dat de pedagogiek zich nauwelijks meer bekommert om grote thema’s als ‘waartoe voeden wij kinderen op?’ ‘Wat kunnen we doen om mensen tot humaan, vreedzaam en respectvol gedrag te brengen?’ Heeft hij hoop op verandering? “Ik zie wel een aantal positieve ontwikkelingen die me hoopvol stemmen. Bijvoorbeeld dat die hele etikettering, de neiging alles aan het individu toe te schrijven, steeds meer kritiek krijgt. Ook vanuit de wetenschap waar dat oorspronkelijk vandaan is gekomen, de psychiatrie, met z’n hele DSM-denken.” “In Utrecht, de bakermat van dat denken, is nu een omslag gaande. Er zijn nieuwe hoogleraren, zoals Floortje Scheepers en Jim van Os, die niet meer zeggen ‘wat heeft iemand?’, maar ‘wat heeft iemand nodig?’ Dat klinkt misschien simpel, maar het is echt een omslag. Want als we dat ziektemodel achter ons laten, komt de rol van de samenleving meer in beeld. Hoe richten wij ons onderwijs in en wat doet dat met het welbevinden van leerlingen? Waarom uitsluitend sleutelen aan het gedrag van jongeren in de jeugdzorg, terwijl in verreweg de meeste gevallen de omstandigheden waarin ze opgroeien hen in de problemen brengen?”

“Wat mij ook hoopvol stemt zijn mooie voorbeelden van hoe het anders kan. Zoals het project Druk & Dwars¹ in Groningen, met een heel andere kijk op kinderen die we vroeger ADHD’ers noemden. Ze kijken daar met kinderen, ouders en docenten wat de oorzaken zijn van druk en dwars gedrag en hoe je contexten kunt creëren waarin dat ten goede kan worden gekeerd. Dan is niet zozeer het kind het object van verandering, maar ook de opvoed- en onderwijssituatie zelf.”

tekst: Annemiek Haalboom
foto: Rik Rutten

¹ <https://drukendwars.nl>

Boek cadeau

Van uitgeverij SWP mogen we drie exemplaren van *Medemenselijk opvoeden* weggeven. Belangstelling? Stuur voor 3 mei een mail met je motivatie naar redactie@nvo.nl. Inzenders met de mooiste motivatie krijgen het boek toegestuurd.

